

TIL VA NUTQ BIRLIKLARI: NUTQIY MULOQOT KO'RINISHLARI

Abdumalikov Fazliddin Baxtiyor o'g'li
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o'qituvchisi

ЯЗЫК И РЕЧЕВЫЕ ЕДИНИЦЫ: ВИДЫ РЕЧЕВОЙ КОММУНИКАЦИИ

Абдумаликов Фазлиддин Бахтиёр угли
Преподаватель Денауского института
предпринимательства и педагогики

LANGUAGE AND SPEECH UNITS; TYPES OF SPEECH COMMUNICATION

E-mail:

fenixmegazone@gmail.com

Tel: +998998738700

Orcid: 0009-0000-0393-4544

Abdumalikov Fazliddin Baxtiyor ogli

Teacher at the Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

Annotatsiya: Ushbu maqolada til va nutq elementlari hamda ularning nutqiy muloqotni shakllantirishdagi o'rni yoritilgan. Dunyo lingvistikasida bu masala bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar va olimlarning fikrlari ham bayon etilgan. Bundan tashqari, nutqiy muloqot ikki asosiy turga – rasmiy va norasmiy uslublarga bo'linishi tushuntirilgan. Rasmiy nutqiy muloqot uslubi to'rt funksional guruhga ajratilib, uning og'zaki va yozma nutqdagi o'rganilishi muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: nutq, til, rasmiy nutq, og'zaki va yozma nutq, nutqiy muloqot, xususiyat

Аннотация: В данной статье рассматриваются элементы языка и речи, а также их роль в формировании речевой коммуникации. Освещены исследования, проведенные в мировой лингвистике по данной проблеме, и мнения ученых. Кроме того, разъясняется деление речевой коммуникации на два основных типа – официальную и неофициальную. Официальный стиль речевой коммуникации подразделяется на четыре функциональные группы, обсуждается его изучение в устной и письменной речи.

Ключевые слова: речь, язык, официальная речь, устная и письменная речь, речевая коммуникация, особенности.

Abstract: This article discusses language and speech elements and their role in shaping speech communication. Research conducted in world linguistics on this issue and scholars' opinions are also presented. Additionally, speech communication is explained as being divided into two main types – formal and informal styles. The formal speech communication style is classified into four functional groups, and its study in oral and written speech is discussed.

Key words: speech, language, formal speech, oral and written speech, speech communication, characteristics.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ/INTRODUCTION).

Muloqot insonning asosiy ijtimoiy ehtiyojlaridan biri bo'lib, u orqali odamlar fikr almashadi, maslahatlashadi, bahslashadi va o'z fikrlarini ifodalaydi. Bu jarayonda til va nutq muhim kommunikativ vazifani bajaradi. Til va nutq o'zaro chambarchas bog'liq bo'lsa-da, lingvistlar ularning

o'ziga xos farqlari borligini ta'kidlaydi. Masalan, F. de Sossyur tilda umumiylik, nutqda esa individual xususiyat mavjudligini ta'kidlagan. V.Ya. Zvegintsevgaga ko'ra, nutq harakatchan va dinamik hodisa bo'lsa, til barqaror va statik xususiyatga ega. Nutqiy muloqot rasmiy va norasmiy turlarga bo'linadi. Rasmiy muloqot qat'iy qoidalarga

asoslangan bo‘lib, diplomatik, huquqiy, iqtisodiy va harbiy sohalarda qo‘llaniladi. Unda aniq intonatsiya, muayyan leksik birliklar va rasmiy so‘zlashuv uslubi qo‘llanadi. Norasmiy muloqot esa erkin shaklda, qoidalarsiz olib boriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД/MATERIALS AND METHODS).

Tilshunoslikda til va nutq birliklarini o‘rganish muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu mavzuni tadqiq qilish jarayonida klassik va zamonaviy lingvistik tadqiqotlarga tayangan holda tahlil olib borildi. Til birliklarini o‘rganishda F. de Sossyur (1916) ning strukturalizm nazariyasi hamda N. Xomskining (1965) transformatsion-generativ grammatika yondashuvi asosiy ilmiy manba sifatida foydalanildi.

Nutqiy muloqot va uning turlari haqida tadqiqotlar J. Ostin (1962) va J. Sorl (1979) tomonidan rivojlantirilgan nutq aktlari nazariyasiga asoslanadi. Ularning tadqiqotlari muloqot jarayonida nutq aktlarining funksional jihatlarini o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. P. Braun va S. Levinson (1987) esa nutqiy etiket va odob me‘yorlari bo‘yicha o‘z tadqiqotlarida insonlar o‘rtasidagi muloqot madaniyatini yoritib bergan.

Mahalliy tilshunoslikda esa A. Mahmudov, Sh. Rahmatullayev va B. Yo‘ldoshev kabi olimlarning tadqiqotlari til va nutq birliklarining tahlilida muhim o‘rin tutadi. Ularning ishlari tilshunoslikning nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganishga xizmat qiladi. Ushbu maqolada quyidagi ilmiy yondashuvlar va metodlardan foydalanildi:

1. Deskriptiv tahlil usuli – til va nutq birliklarining xususiyatlarini tavsiflash va ularning muloqot jarayonidagi o‘rnini aniqlash uchun qo‘llandi.

2. Komparativ usul – turli tillardagi til birliklari va nutqiy muloqot turlarini qiyosiy o‘rganish orqali universal va xos xususiyatlarni aniqlashga yordam berdi.

3. Pragmatik tahlil – nutq jarayonida so‘zlovchilarning niyati va til birliklarining qo‘llanilishiga e‘tibor qaratib, ularning kommunikativ funksiyalarini o‘rganishga yo‘naltirildi.

4. Strukturalistik yondashuv – til va nutq birliklarining tizimli xususiyatlarini aniqlash uchun ishlatildi.

Ushbu metodlar yordamida til va nutq birliklarining kommunikativ xususiyatlari, muloqot jarayonidagi roli va ularning pragmatik jihatlarini chuqur tahlil qilindi. Natijalar tilshunoslik nazariyalariga asoslangan holda umumlashtirildi.

MUHOQAMA(OBCYJDEHIE/DISCUSSION)

Til va nutq birliklari lingvistika sohasida muhim ilmiy tadqiqot obyekti hisoblanadi. Til statik tizim bo‘lsa, nutq dinamik jarayon sifatida shakllanadi. F. de Sossyur (1916) ta’kidlaganidek, “til – bu belgilar tizimi, nutq esa ushbu belgilarni amalda qo‘llash jarayonidir” [1]. Bu nuqtayi nazardan til va nutq birliklari bir-birini to‘ldiruvchi hodisalar bo‘lib, ularning o‘zaro munosabatlari lingvistik tahlil uchun muhimdir.

Nutqiy muloqot turli shakllarda namoyon bo‘ladi. J. Ostin (1962) va J. Sorl (1979) tomonidan ilgari surilgan nutq aktlari nazariyasi shuni ko‘rsatadiki, har qanday muloqot faqat axborot uzatish emas, balki ma’lum bir pragmatik niyatni ham anglatadi [2]. Masalan, buyruq, so‘rov, maslahat yoki iltimos shaklida ifodalanadigan nutq aktlari turli ijtimoiy va kommunikativ sharoitlarda farqlanadi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, dialogik va monologik nutqning turli ko‘rinishlari mavjud bo‘lib, ular turli kommunikativ vazifalarni bajaradi. Rasmiy muloqotda (masalan, nutq so‘zlash, ma’ruza qilish) mantiqiylik va strukturalilik muhim bo‘lsa, norasmiy muloqotda ekspressivlik va emotsionallik ustuvor bo‘ladi. P. Braun va S. Levinson (1987) o‘z tadqiqotlarida shuni ta’kidlaydiki, nutqiy etiket me‘yorlariga rioya qilish ijtimoiy muloqotning uzviy qismi bo‘lib, uning samaradorligini oshiradi [3].

NATIJARLAR (PEZYJLTATY/RESULTS).

Nutqiy muloqot pragmatik jihatdan ham turlicha namoyon bo‘ladi. Masalan, S. Tomas (1995) ga ko‘ra, «verbal va noverbal kommunikatsiyaning uyg‘unligi muloqotning samaradorligini oshiradi» [4]. Shu boisdan, nutq faqat so‘zlardan iborat emas, balki tana tili, imo-ishoralar, intonatsiya kabi qo‘shimcha omillar ham muhim rol o‘ynaydi. Ushbu ishning natijalariga ko‘ra, quyidagi xulosalar chiqarildi:

1. Til va nutq birliklari o‘zaro bog‘liq bo‘lib, lekin funktsional jihatdan farqlanadi. Til statik tizim sifatida mavjud bo‘lsa, nutq amaliy jarayon sifatida reallashadi.

2. Nutqiy muloqot turlari ijtimoiy va pragmatik kontekstga bog'liq holda shakllanadi. Dialogik nutq bevosita o'zaro fikr almashinuvga asoslangan bo'lsa, monologik nutq auditoriyaga yo'naltirilgan va yaxlit tuzilishga ega.

3. Nutqiy aktlar kommunikativ jarayonning asosiy qismi bo'lib, ularning ilokutsion va perlokutsion jihatlari ahamiyatlidir. Nutqiy intonatsiya va kontekst ma'noni yanada aniqroq ifodalashga yordam beradi.

4. Nutqiy etiket va odob qoidalariga rioya qilish muloqot madaniyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Ular turli madaniyatlarda farqlansa-da, umumiy tamoyillarga ega.

5. Verbal va noverbal kommunikatsiyaning uyg'unligi muloqot samaradorligini oshiradi. Tana tili va imo-ishoralar og'zaki nutqni to'ldiradi va uni yanada ta'sirchan qiladi.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ/CONCLUSION).

Til insonlar orasidagi asosiy muloqot vositasi bo'lib, lingvistlar uni yaxlit tizim sifatida o'rganadi. Til va nutq garchi o'zaro bog'liq bo'lsa ham, ular gnoseologik (umumiylik va xususiylik), ontologik (psixik va fiziologik), pragmatik (ijtimoiy va individual) jihatlari bilan farqlanadi. Ayniqsa, rasmiy muloqotda nutq tarkibi aniq va muayyan qoidalarga asoslangan bo'lib, hujjat tayyorlash jarayonida maxsus leksik birliklar, frazalar va andozalar ishlatiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

(ИСПОЛЬЗОВАННАЯ

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES)

1. Saussure F. de. Course in General Linguistics. McGraw-Hill, 1916.
2. Austin J. L. How to Do Things with Words. Harvard University Press, 1962.
3. Brown P., & Levinson, S. C. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge University Press, 1987.
4. Thomas S. Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics. Longman, 1995.
5. G'ofurova S., & Abdumalikov F. (2024). Functions Of Syntactical Stylistic Devices Of Ellipsis. Acumen: International Journal of Multidisciplinary Research, 1(4), 229–233.
6. Khudaykulov, Bekhzod, and Fazliddin Abdumalikov. «The Equivalence of the Italian and Uzbek Phrase Logical Units.» International Journal on Orange Technologies, vol. 4, no. 3, 2022, pp. 29-31.
7. Abdumalikov Fazliddin Baxtiyor o'g'li "O'tkir Hoshimovning «Dunyoning Ishlari» asari uslubiy yondashuvlar talqinida" social sciences 4(11), Dec., 2024 Research BIB / Index Copernicus www.oriens.uz
8. Abbosovich, X. B., & Baxtiyor o'g'li, A. F. (2024). Translation Problems of Phraseological Units in the Italian Language and Challenges in Using AI tools. SPAST Reports, 1(7). <https://doi.org/10.69848/sreports.v1i7.5085>

